

Maria Marczevska-Rytka

Asioka jako twórca buddyzmu społecznego

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 4, 159-168

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zakład Ruchów Politycznych Wydziału Politologii UMCS

MARIA MARCZEWSKA-RYTKO

Asioka jako twórca buddyzmu społecznego

Ashoka as the Founder of Social Buddhism

Król Asiocka jest jedną z najważniejszych postaci w dziejach rozwoju buddyzmu. Zainteresowanie badaczy skupia się na ruchu zapoczątkowanym przez Asiockę, którego istotą była transformacja buddyzmu z gminy mnichów żebraczych do poziomu religii światowej oraz stopniowy rozwój wewnętrzny władcy i jego polityki.

Spółeczność buddyjska, złożona początkowo z Buddy i jego bezpośrednich uczniów-żebraków *bhikkhu*, zaczęła po śmierci Nauczyciela organizować się według winaja, czyli reguły zakonnej, jako *sangha*, czyli gmina mnichów.¹ Obok społeczności mnichów i mniszek powstały równoległe grupy wyznawców świeckich, dostarczające środków materialnych na jej utrzymanie i tworzenie ośrodków kultu i studiów. Kult był bardzo prosty. Koncentrował się wokół miejsc świętych, a więc gajów (*wana*) oraz drzew *pipal* i *sala* związanych z życiem Buddy. W miejscach tych wznoszono *stupy*, czyli budowle w kształcie relikwiarzy kopułowych z wysoką iglicą (na wzór górnej połowy liścia topoli-pipal), zawierające szczątki Tothagaty oraz czczonych mnichów buddyjskich i ascetów², a niekiedy i ich utensyliów.

Buddyjska wspólnota monastyczna rodziła się wokół *dhammy* (*dharma* w sanskrycie – oznacza nauczanie Buddy, jego analizę egzystencji wyrażoną

¹ Ks. T. Dajczer, *Buddyzm w swej specyfice o odrębności wobec chrześcijaństwa*, cz. II, rozdz. I: *Historia i struktura sanghi*, Warszawa 1993, s. 172–211.

² M. Marczevska-Rytka, *Symboliczne znaczenie stup buddyjskich*, „Przegląd Religioznawczy” 1992, nr 2/164, s. 99–106.

w czterech szlachetnych prawdach i ośmiorakiej ścieżce, kosmiczny porządek, prawo egzystencji, prawidła prowadzące do wyzwolenia, prawo, uświęcony obyczaj, religię, cnotę, zaletę)³ i zapewniła jej trwałość dzięki przekazywaniu nauki kolejnym pokoleniom.

Pierwotna *sangha* za życia Buddy liczyła około 500 osób. Mnisi nie mogli niczego posiadać, nie mogli też pracować ani mieszkać w osadach. Przez osiem miesięcy w roku wędrowali, żyjąc z jałmużny i zbieractwa. W porze deszczowej osiadali w grotach bądź w darowanych im przez ludzi bogatych gajach z chatynkami (*wana*). Wkrótce jednak wędrowny tryb życia został porzucony na korzyść osiedlania się w pobliżu większych skupisk ludności, tworząc tak zwane *wihary* stanowiące klasztory i świątynie.

Dość wcześnie doszło do podziału buddyzmu na kilka kierunków, między którymi istniały sprzeczności dotyczące samej doktryny i praktyki. Według tradycji odbyły się cztery sobory, których celem było ujednoczenie teorii i określenie nowej praktyki: sobór w Radżagriha – stolicy Magadhy (około roku 403 p.n.e.), sobór w Wajśali (około roku 303 p.n.e.), sobór w Pataliputrze (III wiek p.n.e.) i sobór w Kaszmirze (II wiek n.e.).

DOJŚCIE ASIOKI DO WŁADZY

Aśokavardhana (Beztroski Ekspansjonista), zwykle nazywany Asioką, był trzecim królem z dynastii Maurjów, wnukiem Czandragupty Maurji i synem Bindusary. Zastąpił na tronie Bindusarę, gdy jego panowanie dobiegało do końca w roku 273 p.n.e., jak podaje V. A. Smith w *The Oxford History of India*⁴, lub w roku 272 p.n.e., jak określa R. Thaper w *A History of India*⁵ oraz G. P. Carratelli we wstępie do polskiego wydania *Oređzi króla Asioki*.⁶ Zgodnie z tradycją po wyborze na sukcesora przez ojca, wiele lat cieszył się funkcją wicekróla w sławnej uniwersyteckiej Tasili (Takszasili w Pendźabie). Fakt, że formalna koronacja Asioki została odwleczona o cztery lata do roku 268 (czy do 269), wydaje się potwierdzać tradycję, zgodnie z którą sukcesja była przedmiotem dyskusji. O dyskusjach tych może także świadczyć jedna z wielu le-

³ *Dhamma* (*dharma* w sanskrycie, pochodzi od „dh” – „trzymać, dźerżyć”) oznacza nauczanie Buddy, jego analizę egzystencji wyrażoną w czterech szlachetnych prawdach i ośmiorakiej ścieżce, kosmiczny porządek, prawo do egzystencji.

⁴ V. A. Smith, *The Oxford History of India*, Oxford 1958, 1961, s. 230.

⁵ R. Thaper, *A History of India 1*, Harmondsworth 1977, s. 71.

⁶ G. P. Carratelli, *Wstęp*, [w:] *Oređzia króla Asioki*, przeł. i koment. opatrzyła J. Makowiecka, Warszawa 1964, s. X.

gend krążących wokół postaci Asioki, a mianowicie ta iż jego rywalem był starszy brat Susima. Z kolei podanie, iż zamordował 98 czy 99 braci w celu zdobycia władzy, wydaje się raczej absurdalne.⁷ Faktem natomiast jest, co udowadniają orędzia, że sprawował opiekę nad braćmi i siostrami długo po objęciu sukcesji. W każdym razie w roku 268 lub 269 p.n.e. odbyła się w Pataliputrze ceremonia koronacji. Koronacja była rytuałem barmańskim, w wyniku którego Asioka uzyskał władzę królewską i łączące się z nią przymioty nadludzkie.

Asioka rozszerzył państwo ojca i dziadka do największych rozmiarów w dziejach niepodległych Indii. Zjednoczony został cały subkontynent z wyjątkiem drawidyjskiego południa, co nie mogło odbyć się drogą pokojową. Stąd możemy wnioskować, że przez pierwsze lata panowania Asioka prowadził politykę ekspansywną i militarną. Kalinga (w obecnym stanie Oryssa) była celem ostatniej i najkrwawszej wyprawy wojennej Asioki. W drugim okresie swoich rządów, zapoczątkowanym niszczycielskim zakończeniem wojny o Kalingę, władca prowadził politykę pokojową.

Jedyną solidną podstawą do badań nad charakterem późniejszych rządów Asioki wydają się być inskrypcje. Dotychczas odnaleziono ponad trzydzieści napisów różnej wielkości rozmieszczonych po całym terytorium państwa Asioki⁸ na 19 ścianach skalnych i na 14 kolumnach tam, gdzie teren był płaski, z jednym napisem skalnym w Kandaharze poza granicą cesarstwa w dzisiejszym Afganistanie. Ich świadectwo jest uzupełnione przez tradycję buddyjską oraz przez wnioski wynikające z badań nad pomnikami i ich rozmieszczeniem.

Orędzia obejmują wydarzenia z okresu panowania Asioki odmierzone za pomocą lat królewskich liczonych od czasu jego koronacji.⁹ Panowanie Asioki, liczone od śmierci Bindsuary, obejmowało okres czterdziestu lat lub czterdziestu dwóch lat, lub liczone od daty jego koronacji okres około trzydziestu sześciu czy trzydziestu siedmiu lat. Datowane inskrypcje zaczynają się w dziewiątym i dochodzą do dwudziestego ósmego roku królewskiego, co możemy porównać w przybliżeniu z okresem zawartym między 261 i 242 rokiem p.n.e. Stąd można przyjąć, że panowanie Asioki trwało od około 273 roku p.n.e. do 232 roku p.n.e.¹⁰

⁷ Smith, *op. cit.*, s. 117.

⁸ Klasyfikacja napisów została zawarta m. in. w *Orędziach...*, s. XXVIII–XXXIV oraz w Smith, *op. cit.*, s. 125–126.

⁹ M. Mejer, *Buddyzm*, Warszawa 1980, s. 126.

¹⁰ Smith, *op. cit.*, s. 118.

WOJNA O KALINGĘ

Nie istnieją żadne ślady wydarzeń politycznych, które mogłyby określić charakter wczesnych lat rządów Asioki. Jego osobiste wspomnienia każą się domyślać, że żył podobnie jak poprzednicy, spędzając czas na polowaniach, ceremoniale cesarskim, zarządzaniu. Nie ma także żadnego dowodu, iż jego postępowanie było szczególnie grzeszne czy rozpustne. Zmiana w jego wierze i przyzwyczajeniach została wywołana pod wpływem wyrzutów sumienia związanych z podbojem Kalingi. Wojna o Kalingę miała miejsce około roku 260 p.n.e. i stanowiła punkt zwrotny w karierze Asioki. W XVIII orędziu skalnym Asioka zrelacjonował okrucieństwa tej wojny:

W osiem lat po namaszczeniu Król Pijadassin [słowo palijskie (od sanskryckiego *priyadar-sin*) oznaczające „Przyjaźnie Spoglądający” – przyp. M. M-R] podbił kraj Kalingów. Sto pięćdziesiąt tysięcy ludzi uprowadzono do niewoli, sto tysięcy poległo a kilkakrotnie tyle spośród ludności utraciło życie. Po przyłączeniu kraju Kalingów Król Miły Bogom [Devannitta – przyp. M. M.-R.] od razu zwrócił się ku Dobrej Nauce [Saddhamma – przyp. M. M.-R.], umiłował Dobrą Naukę, przystąpił do głoszenia Dobrej Nauki. Oto skruca ogarnęła Miłego Bogom Króla z powodu zwycięstwa nad krajem Kalingów. Bo gdy wolny kraj zostaje zdobyty, powoduje to ofiary w zabitych oraz śmierć i deportację ludzi. Myśl o tym odczuwa Król Miły Bogom nad miarę boleśnie jako poważne obciążenie...¹¹

W dalszej części orędzia Asioka dał wyraz udrękom spowodowanym przez wyrzuty sumienia z powodu nieszczęść, jakich stał się sprawcą i co w rezultacie doprowadziło go do przyjęcia schronienia w doktrynie Buddy:

Jakakolwiek jest więc liczba zabitych, zmarłych i uprowadzonych z kraju przy zdobywaniu ziemi Kalingów, nawet jedna setna, nawet jedna tysięczna tej liczby byłaby poważnym ciężarem dla Miłego Bogom Króla. Dlatego, kto by zło czynił, temu Król Miły Bogom gotów jest winę darować w takiej mierze, w jakiej ona może być darowana. O ile chodzi o szczepy leśne żyjące na ziemiach państwa. Miły Bogu Król te plemiona mocą swojej władzy królewskiej poskramia i doprowadza do skrucy. Mówi się im, że to wynika z żalu Miłego Bogom Króla i żeby się skruszyły i nie zabijały. Bo Król Miły Bogom pragnie dla wszystkich pewności jutra, opanowania własnej natury, bezstronnego postępowania i łagodnych obyczajów. Gdyż w pojęciu Miłego Bogom Króla najdoskonalszym zwycięstwem jest zwycięstwo przez Dobrą Naukę...¹²

W ten sposób okrucieństwa wojny o Kalingę miały stać się dla Asioki szkiem decydującym o przyjęciu buddyzmu. Jednakże w odniesieniu do odpowiedzi na pytanie, kiedy dokładnie to nastąpiło, zdania są podzielone. Zdecydowana większość badaczy przychyliła się do opinii, że stało się to bezpośrednio po wojnie o Kalingę i było następstwem doznanego szoku. Można się także spot-

¹¹ *Orędzia...*, s. 20, w cytacie zastąpiono określenie buddyzmu „Dobre Prawo” – „Dobrą Nauką”.

¹² *Ibid.*, s. 22–23.

kać z opinią, że fakt ten miał miejsce dopiero w dwa i pół roku po zakończeniu wojny.¹³ Istnieją także legendy mówiące o nawróceniu Asioki na buddyzm pod wpływem spotkania z mnichem buddyjskim¹⁴, który zaproszony do pałacu spokojnie i majestatycznie siadł na cesarskim tronie.

Do ludności Kalingi Asioka zaadresował dwa specjalne orędzia: jedno dotyczy bezpośrednio wyższych oficerów miasta Tosali, drugie miasta Samapa. W orędziach tych Asioka stwierdził, że wszyscy ludzie są jego dziećmi. Celem, jaki sobie postawił, było uzyskanie zaufania podporządkowanych plemion granicznych. Ogłosił ponadto, że specjaliści inspektorzy zostaną wysłani do opieki nad interesami tych plemion. „Dlatego raz na pięć lat będę wysyłać na objazd kraju inspektorów, o charakterze wolnym od okrucieństwa i zapalczywości a wyrozumiałych, którzy znając moje zamiary będą działać w myśl moich instrukcji...”¹⁵ Orędzia te stały się kluczem do późniejszej polityki wewnętrznej i zagranicznej króla Asioki. Część badaczy stawia je za wzór, który do dziś może służyć reformatorom społecznym i duchowym po odzyskaniu niepodległości subkontynentu.¹⁶

ZAGRANICZNE MISJE BUDDYZMU

Informacje, że misje buddyjskie zostały wysłane w połowie trzeciego stulecia p.n.e. do odległych hellenistycznych królestw w Azji i Afryce Północnej, a może nawet w Europie, są przedmiotem badań.

Podstawowym materiałem źródłowym są orędzia, jednakże dużo cennych informacji można uzyskać także z innych źródeł. Jednym z nich są kroniki cejlońskie: „Dipavamsa” i „Mahavamsa”. Wypowiedzi orędzi związane z królewską propagandą buddyjską potwierdzili cejlońscy kronikarze, którzy opisali dziewięć oddzielnych misji. Objęły one siedem indyjskich krajów leżących między Himalajami i Peshawarem na północy i regionem nazywanym Mahishamandala na południu, zwykle utożsamianym z południową częścią Majsuru. Asioka wysłał dwie misje do krajów leżących poza właściwymi Indiami, mianowicie do Suvarabhumi (Mniejsza Birma) i Lanki. Kronikarze przytoczyli na-

¹³ J. Kieniewicz, *Historia Indii*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1985, s. 86.

¹⁴ Smith, *op. cit.*, s. 124.

¹⁵ *Orędzia...*, s. 37.

¹⁶ Możemy tutaj dodać przykład Mahatmy Gandhiego (Wielki Duchem). Stąd możemy powiedzieć, że niestosowanie się do zasad zawartych w edyktach Asioki przez późniejszych reformatorów indyjskich jest związane ze zmianami historycznymi i politycznymi, a przede wszystkim z zanikiem buddyzmu w przełomie I i II tysiąclecia.

zwiska misjonarzy wysłanych w każdej z tych misji, niektóre z nich umieścili także w inskrypcjach ze stup w Bhilsie. Jak wynika ze źródeł, najwcześniejszą formą buddyzmu w Birmie Mniejszej był rodzaj mahajany, różniący się od buddyzmu Asioki. Najwidoczniej został on przeniesiony z północnych Indii.

Jedną z najważniejszych misji była misja wysłana na Lanę. Misja jako jedyna zakończyła się trwałym do dziś sukcesem (druga ojczyzna therawady), pomimo że duchowa przemiana wyspy miała niewiele wspólnego z serią zdumiewających cudów, jak relacjonowały opowieści mnichów. Był to bez wątpienia stopniowy proces wspomagany moralnie i materialnie siłą królewskiego poparcia. Jak podają kroniki „Dipavamsa” (Tradycja Wyspy) i „Mahavamsa” (Wielka Tradycja), misja przybyła na Lanę około roku 250 p.n.e. z inicjatywy króla Asioki. W tym okresie na lankijskim tronie zasiadał król Tissa, który rządził, podobnie jak jego przyjaciel Asioka, przez około czterdzieści lat. W okresie rządów po nawróceniu na buddyzm król skoncentrował energię na propagowaniu religii buddyjskiej i budowie pomników religijnych. Głównym misjonarzem misji cejlońskiej był Mahinda (w sanskrycie Mahendra), syn Asioki (niektóre źródła mówią, że brat władcy), który osiedlił się na wyspie i zmarł tak około roku 204 p.n.e. Pamięć Mahindy uwieczniły liczne pomniki i *stupa* w miejscu Mihintale, gdzie spotkał się z królem. W wypełnianiu misji Mahindę wspomagała siostra, którą obdarzono tytułem Sanghamitta, „Przyjaciółka Zakonu”. Według podania przyniosła ona ze sobą odrośl pipalu (Botrec) do Anuradhapury i tam ją zasadziła ze zdumiewającym skutkiem do dnia dzisiejszego. Wobec zmarnienia pipalu w Bodhigaja jest to drzewo o najstarszym rodowodzie na świecie. Anuradhapura, święte miasto buddyzmu do czasów Tissy, Rzym buddyjskiej therawady, może służyć jako miara i symbol wpływu Asioki w świecie. Asioka wysyłał także posłów z nową nauką do władców Epiru, Macedonii, Syrii, Egiptu i Kyrene.

Asioka krzewił myśl buddyjską nie tylko wysyłając misje głoszące nową naukę. Sam odbywał tak zwane „pielgrzymki dla dobrej nauki” (dharmayatra). Około roku 258 p.n.e. władca odbył roczną podróż, którą upamiętniają dwa orędzia: VII i VIII. Celem pielgrzymki Asioki była Bodhigaja, gdzie u stóp świętego drzewa *bohdi* Gautama doznał oświecenia (bohdi), stając się Budda (zbudzonem). Około roku 248 p.n.e. Asioka udał się w nową „pielgrzymkę dla dobrej nauki”, której celem była wioska Lumbini (obecnie Rummindei w Nepalu (tuż za granicą z Indiami), gdzie urodził się Budda. Wizytę władcy upamiętnia napis wyryty w kolumnie, głoszący, że król Przyjaźnie Spoglądający przybył tu osobiście i złożył hołd Zbudzonemu.

IDEA DHAMMY

W XIII orędziu skalnym Asioka ogłosił, że jedynym zwycięstwem godnym pożądania jest zwycięstwo odniesione dzięki stosowaniu się do zasad „Dobrej Nauki” (*dhammavijaya*). Stąd wynikała gorliwość w głoszeniu zasad dhammy.

Dhamma w społeczno-politycznym ujęciu Asioki oznaczała krzewienie tolerancji i wzajemnego szacunku w stosunkach między ludźmi, wspomaganie samotnych zgodnie z wymogami doktryny „dobrej nauki”. Życzliwa tolerancja, bo tolerancja oznacza właściwie tylko znoszenie (*tolero* = znoszę pewnym wysiłkiem). Tolerancja w systemie Asioki miała dotyczyć uznania odrębności i autonomii drugiego człowieka oraz równoprawności wszelkich przekonań i idei. W takim duchu możemy odczytywać nauki zawarte w XII orędziu skalnym:

...Miły Bogom Król okazuje szacunek wyznawcom wszystkich religii i wszystkim wspólnotom wyznaniowym... [...] Jednak Miłemu Bogom nie tyle chodzi o obdarzanie i okazywanie czci, ile o wzrost wartości moralnych we wszystkich religiach. Taki wzrost wartości moralnych ma różne postacie. Ale źródłem jego jest powściągliwość w mowie, taka mianowicie, by nie wychwalano bez potrzeby własnej religii ani nie ganiono doktryn innych religii bez potrzeby, oraz by to czyniono z umiarem, gdy zachodzi potrzeba. Gdyż z tego czy innego względu wszystkie religie zasługują na szacunek [...] Dlatego jest dobrą rzeczą obcowanie ludzi różnych wyznań – po to, by przez to ludzie poznawali wzajemnie swoje doktryny religijne i chętnie słuchali nakazów moralnych innych wyznań...¹⁷

Stąd możemy stwierdzić, że niezależnie od własnych buddyjskich przekonań, Asioka prezentował ideę, którą mogły przyjąć różne kierunki i sekty, ideę, która miała być łącznikiem ponad różnicami doktrynalnymi, ułatwiającym utrzymanie jedności państwa. Cesarstwo Asioki było jakościowo zupełnie nowym tworem, jako zespół różnych języków, tradycji, obyczajów i warunków życia, którego utrzymanie wymagało nadzwyczajnego wysiłku. Stąd obok aparatu policyjnego władca lansował ideę dhammy wspierającej jego wysiłki.¹⁸

Dhamma Asioki jest często rozpatrywana jako system etyczny, którego jednym z najważniejszych elementów była zasada *ahimsy*, oznaczająca niestosowanie przemocy wobec wszelkich istot żywych. Dojrzały stosunek do *ahimsy* władca wyraził w V orędziu na kolumnie. Asioka zaprezentował w nim własną dezaprobatę w stosunku do praktyki kastracji ludzi i zwierząt. Ponadto zgodnie z zaleceniem swego Wielkiego Nauczyciela opublikował wiele zasad mających na celu ochronę istot żywych. Władca zabronił składania ofiar ze zwierząt, za-

¹⁷ Orędzia..., s. 37.

¹⁸ Kieniewicz, *op. cit.*, s. 87; A. L. Basham, *Indie od początku dziejów do podboju muzułmańskiego*, Warszawa 1964, s. 85–86.

kazał zabijania pewnych gatunków oraz ustalił reguły zabijania zwierząt dla celów konsumpcyjnych.

Ważnym elementem dhammy Asioki jest zasada posłuszeństwa wobec rodziców oraz wobec starszych, poszanowania dla krewnych, dla braminów i mnichów ascetów. Zasadę tę możemy odnaleźć w IV orędziu skalnym. Opiera się ta zasada na słynnym kazaniu Buddy Sigalovadasutta. Trzeba tę *suttę* (tekst) uwzględnić jako natchnienie dla buddyzmu społeczno-państwowego Asioki.

W IX orędziu skalnym Asioka wskazał na takie cechy „dobrej nauki”, jak życzliwość wobec niewolników i służących, hojność wobec kapłanów i ascetów oraz zaprezentował skutki jej praktykowania.

Cesarstwo Asioki objęło opieką wszystkich ludzi: mnichów–ascetów, ludzi świeckich, pozbawionych opieki ubogich, starców, więźniów, pielgrzymów oraz mieszkańców terenów pogranicza zachodniego. Król zarządził także wykonywanie wielkich prac użyteczności publicznej, takich jak budowa studni, obsadzanie dróg drzewami, budowa zajazdów (*dharmasali*), zakładanie sadów owocowych. W celu polepszenia opieki lekarskiej uprawiano plantację roślin leczniczych.¹⁹

Istotnym elementem koncepcji moralnej Asioki jest wyrzeczenie się wojny i przemocy. Jedyną dopuszczalną formą podboju miało być przekonywanie ludzi za pomocą krzewienia miłości do prawdy i cnoty. Na potwierdzenie są słowa władcy zawarte w VI orędziu skalnym mówiące, że żadna działalność nie jest ważniejsza od prowadzonej dla dobra wszystkich istot, aby zapewnić wszystkim ludziom szczęście na tym świecie i przyczynić się do osiągnięcia szczęścia na tamtym. Podobne akcenty pobrzmiwają w pierwszym orędziu adresowanym do ludności Kalingi, gdzie władca stwierdził, iż pragnie dla ludzi wszelkiego rodzaju dobrobytu i szczęścia.

Ostatnie lata panowania Asioki charakteryzowały się zarówno konfliktami rodzinnymi, jak i konfliktami w łonie *sanghy*. Po śmierci Asioki jego państwo rozpadło się. Świadczy to z jednej strony o autorytecie władcy utrzymującego jedność tak zróżnicowanego tworu, jakim były Indie w tamtym okresie, z drugiej zaś o krótkotrwałym scaleniu państwa. W każdym razie możemy stwierdzić, że z edyktów cesarza wyłania się postać monarchy żywo przejętego koniecznością scalenia państwa, zapewnienia pokoju, dobrobytu i szczęścia swoim poddanym. Asioka był unikalnym na skalę światową cesarzem ogromnego cesarstwa, drugiego po perskim, który umiał utrzymać masę poddanych różnych narodowości na swych terytoriach w idealnej zgodzie i pod stałą opieką władcy.

¹⁹ Kieniewicz, *op. cit.*, s. 87; Basham, *op. cit.*, s. 85–86.

ROZWÓJ BUDDYZMU PO ŚMIERCI ASIOKI

Od czasów Asioki buddyzm rozprzestrzenił się w całej Azji w postaci buddyzmu południowego (głównie szkoła therawady)²⁰, buddyzmu wschodniego i północnego (mahajana i wadżarajana). Buddyzm południowy objął zasięgiem takie kraje, jak Cejlon, Birma, Syjam, Laos, Indochiny oraz Archipelag Malajski. Buddyzm therawada stał się wyznaniem większości społeczeństw Sri Lanki, Birmy (Mianmaru), Kampuczy, Syjamu (Tajlandii) i Laosu. Buddyzm północny objął zasięgiem Nepal, Tybet, Bhutan, Japonię, Chiny i Wietnam. W Chinach buddyzm rozprzestrzenił się na przełomie II i I w. p.n.e., nie stając się jednak religią panującą. Traktowany był jako trzecia nauka obok nauk Konfucjusza i legendarnego Lao-tsy. Z Chin buddyzm przenikał do Wietnamu, gdzie istnieje do dziś, mimo oficjalnego państwa bezreligijnego. W Korei umacniał swoje wpływy od roku 372, by utracić je na rzecz konfucjanizmu od roku 1392. W Japonii rozwijał się od roku 552, skąd został przeniesiony na Hawaje.

Od wieku VII rozpoczął się proces upadku buddyzmu w Indiach. Przez kilka wieków buddyzm skutecznie konkurował z hinduizmem, nie był jednak w stanie przybliżyć abstrakcyjnych spekulacji filozoficznych prostym ludziom. Nie był także w stanie oprzeć się naporowi islamu, który dotarł do Indii. Ostatecznie w wieku XII buddyzm stracił wpływy w Indiach. Poza subkontynentem indyjskim buddyzm utracił wpływy także w Afganistanie, we wschodnim Iranie, we wschodnim Turkiestanie oraz w Indonezji.

W okresie po II wojnie światowej kilka państw Azji Południowo-Wschodniej próbowało łączyć zasady buddyzmu z zasadami ideologii marksistowskiej. (Mianmar, Kampucza, Wietnam). Pod koniec lat czterdziestych przywódca Birmy – U Nu propagował zasady buddyzmu społecznego, obok ochrony przyrody. W Sri Lance Solomon Bandaranaike, a później jego żona Sirimavo, odrzucając kapitalizm rządów kolonialnych odwołał się do ideałów buddyjskich włączając zasady socjalistyczne do nauczania buddyjskiego.

²⁰ Buddyzm therawada (buddyzm najstarszych, buddyzm śrawaka, czyli słuchaczy) jest spadkobiercą pierwotnej nauki Buddy. W literaturze jest najczęściej określany mianem *hinajana* („wóz”). Nazwa od szóstego soboru w Rangumie (teraz Jangon) w 1956 roku uznana za pejoratywną – „mały” to „culag”; „hina” to nędzny, nikły. W buddyzmie pierwotnym zbawienie było wynikiem indywidualnych wysiłków człowieka. Sam Budda był uważany za człowieka, który osiągnął stan nirwany, ale nie mógł bezpośrednio pomagać innym w wyzwoleniu. W buddyzmie therawady dokonała się ewolucja postaci Buddy: z nauczyciela zaczął przekształcać się w postać transcendentalną, która ukazała się w postaci człowieka, by wskazać drogę do wyzwolenia. Z takim wyobrażeniem wiązał się rozkwit kultu Buddy.

Jednocześnie nastąpił proces zakorzenienia się buddyzmu w kulturze Zachodu. Początkowo było to z pewnością zainteresowanie spekulacją filozoficzną, później przyszła fascynacja moralnością, medytacją i mistyką. Zachód zaczął sięgać po różne formy praktyk medytacyjnych. Chińska aneksja Tybetu w roku 1950 oraz w 1959 wybuch powstania i związana z tym fala emigracji z Dalaj-Lamą na czele stały się kolejnym bodźcem oddziaływania buddyzmu na kulturę Zachodu.

SUMMARY

The article analyses the contribution of Ashoka to the process of transforming Buddhism from a commune of beggar monks into one of the world's religions. The article presents the gradual internal development of the ruler and his policies. Ashoka made use of the ideas of Buddhism as the foundation of socio-political life. The principle of tolerance was to apply to the recognition of the separate character and autonomy of another man and equality of all convictions and ideas. Ashoka's state was qualitatively an entirely new formation as a complex of different languages, traditions, customs and living conditions, which required extraordinary efforts to keep it together. That is why, along with the police apparatus, the ruler promoted the idea of dhamma that supported his endeavours. Ashoka also played a great role as the initiator of Buddhist missions abroad.